Семенюк-Прибатень Анна Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, https://orcid.org/0000-0003-0520-5083

Semeniuk-Prybaten Anna Viktorivna, Candidate of Law, Associate Professor, Senior Lecturer, Department of Archaeology, Special Historical and Legal Disciplines, Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, https//orcid.org/0000-0003-0520-5083

ВПЛИВ КІБЕРВІЙНИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕВОЛЮЦІЮ КОНЦЕПЦІЇ «СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ» (JUS AD BELLUM TA JUS IN BELLO)

THE IMPACT OF CYBERWAR AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF «JUST WAR» (JUS AD BELLUM TA JUS IN BELLO)

Анотація

Стаття присвячена аналізу впливу сучасних технологій ведення війни — кібервійни та штучного інтелекту (зокрема летальних автономних систем озброєння, напівавтономних і AI-підтриманих безпілотних платформ) — на еволюцію класичної концепції «справедливої війни» в межах *jus ad bellum* та *jus in bello*. Метою дослідження є з'ясування того, яким чином цифровізація та автоматизація воєнних дій трансформують традиційні морально-правові критерії легітимності застосування сили та гуманності її ведення.

У статті окреслено історичні засади теорії справедливої війни від Августина Блаженного і Томи Аквінського до сучасних інтерпретацій Майкла Вальцера. Показано, що класичні принципи легітимної влади, справедливої причини, пропорційності, останнього засобу та розрізнення формувалися в умовах антропоцентричної війни та передбачали безпосередню моральну відповідальність людини за рішення щодо застосування насильства.

Проаналізовано кібервійну та застосування штучного інтелекту як чинники, що розмивають межі між миром і війною, наступом і обороною, а також ускладнюють питання атрибуції та відповідальності. Обґрунтовано, що ці процеси створюють нові виклики для принципів *jus ad bellum*, зокрема щодо визначення акту збройної агресії, легітимності превентивної самооборони та розвитку концепції *jus ante bellum* як превентивного нормативного виміру.

У межах *jus in bello* розглянуто проблеми дотримання принципів розрізнення, пропорційності, військової необхідності та відповідальності в умовах використання автономних і напівавтономних AI-систем. Аргументується, що зменшення рівня людського контролю над застосуванням сили породжує «сірі зони» моральної та юридичної відповідальності та підвищує ризики для цивільного населення.

Емпіричним підґрунтям дослідження слугує російсько-українська війна 2022–2026 рр., яка розглядається як показовий приклад масштабного використання безпілотних і AI-підтриманих систем, а також кібероперацій. Зроблено висновок про необхідність адаптації теорії справедливої війни до умов цифрової епохи шляхом запровадження стандартів «meaningful human control», подальшого розвитку *jus ante bellum* та оновлення норм міжнародного гуманітарного права щодо застосування штучного інтелекту у воєнній сфері.

Ключові слова: теорія справедливої війни, jus ad bellum, jus in bello, штучний інтелект, автономні системи озброєння, кібервійна, летальні автономні системи озброєння (LAWS), meaningful human control, російсько-українська війна, дрони з AI, відповідальність у війні, міжнародне гуманітарне право.

Abstract

This article analyzes the impact of contemporary modes of warfare—cyber warfare and artificial intelligence (AI), including lethal autonomous weapon systems as well as semi-autonomous and AI-enabled unmanned platforms—on the evolution of the classical concept of Just War within the frameworks of *jus ad bellum* and *jus in bello*. The purpose of the study is to determine how the digitalization and automation of military operations transform traditional moral and legal criteria governing the legitimacy of the use of force and the humane conduct of hostilities.

The article outlines the historical foundations of Just War theory, from Augustine of Hippo and Thomas Aquinas to modern interpretations developed by Michael Walzer. It demonstrates that classical principles—legitimate authority, just cause, proportionality, last resort, and distinction—were formulated within an anthropocentric paradigm of warfare and presupposed direct human moral responsibility for decisions concerning the use of violence.

Cyber warfare and artificial intelligence are examined as factors that blur the boundaries between war and peace, offense and defense, and complicate issues of attribution and responsibility. It is argued that these developments pose significant challenges to *jus ad bellum*, particularly with regard to identifying acts of armed aggression, assessing the legitimacy of anticipatory self-defense, and advancing the concept of *jus ante bellum* as a preventive normative framework.

Within the scope of *jus in bello*, the article addresses the difficulties of maintaining the principles of distinction, proportionality, military necessity, and responsibility in the context of autonomous and semi-autonomous AI systems. It is argued that the reduction of meaningful human control over the use of force generates "grey zones" of moral and legal accountability and increases risks to civilian populations.

The empirical basis of the study is the Russian–Ukrainian war of 2022–2026, examined as a representative case of large-scale deployment of unmanned and AI-supported systems as well as cyber operations. The article concludes that Just War theory must be adapted to the realities of the digital age through the institutionalization of standards of "meaningful human control," the further development of *jus ante bellum*, and the modernization of international humanitarian law governing the military use of artificial intelligence.

Keywords: Just War theory; *jus ad bellum*; *jus in bello*; artificial intelligence; autonomous weapon systems; cyber warfare; lethal autonomous weapon systems (LAWS); meaningful human control; the Russian–Ukrainian war; AI-enabled drones; responsibility in warfare; international humanitarian law.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку воєнних конфліктів характеризується стрімким впровадженням цифрових технологій, кібервійни та систем штучного інтелекту, що докорінно змінюють спосіб застосування збройної сили. Використання автономних і напівавтономних систем озброєння, AI-підтриманих безпілотних платформ та кібероперацій трансформує не лише тактику й стратегію війни, але й фундаментальні морально-правові засади її легітимації та ведення. У цих умовах класична теорія справедливої війни, сформована в межах антропоцентричної моделі збройного протистояння, стикається з новими викликами, на які вона не має однозначних відповідей.

Особливо проблематичним є застосування традиційних критеріїв *jus ad bellum* у ситуаціях, коли агресія здійснюється у кіберпросторі або за допомогою автономних систем, що ускладнює ідентифікацію нападника, визначення моменту початку збройного конфлікту та оцінку легітимності превентивної самооборони. Виникають «сірі зони» між миром і війною, які не повністю охоплюються чинними нормами міжнародного права та класичними концепціями справедливої причини, легітимної влади й пропорційності застосування сили. У зв'язку з цим актуалізується потреба переосмислення *jus ante bellum* як превентивного нормативного виміру, спрямованого на обмеження ризиків ескалації ще до початку відкритих бойових дій.

Не менш гострою є проблема дотримання принципів *jus in bello* в умовах використання штучного інтелекту у воєнній сфері. Автономні та напівавтономні системи озброєння ставлять під сумнів можливість ефективного забезпечення принципів розрізнення, пропорційності та військової необхідності, а також породжують складні питання моральної й юридичної відповідальності за заподіяну шкоду. Зменшення рівня безпосереднього людського контролю над рішеннями про застосування сили загострює ризики для цивільного населення та виявляє обмеженість чинних механізмів міжнародного гуманітарного права.

У цьому контексті особливого значення набуває російсько-українська війна 2022–2026 рр., яка стала одним із перших збройних конфліктів із масштабним і системним використанням безпілотних, напівавтономних та AI-підтриманих систем, а також кібервійськових засобів. Досвід цього конфлікту засвідчує нагальну потребу теоретичного та нормативного оновлення концепції справедливої війни, зокрема через закріплення принципу «meaningful human control», уточнення режиму відповідальності та

адаптацію норм міжнародного гуманітарного права до реалій цифрової війни.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика теорії справедливої війни має ґрунтовну історіографічну традицію, що бере початок у працях Августина Блаженного та Томи Аквінського, в яких було сформульовано базові моральні умови легітимного застосування збройної сили. У сучасному світському дискурсі ключовий внесок у розвиток концепції справедливої війни здійснили Майкл Вальцер, Браян Оренд, Джефф Макмахан та Сесіль Фабр, які розвинули та критично переосмислили принципи *jus ad bellum* і *jus in bello* в контексті міжнародного права, прав людини та асиметричних конфліктів. Водночас більшість цих досліджень ґрунтуються на уявленні про людину як центрального суб'єкта прийняття рішень щодо застосування сили.

Окремий масив наукових праць присвячений правовим та етичним аспектам кібервійни. Зокрема, у роботах Майкла Шмітта керівництва з міжнародного права, а також дослідженнях Томаса Ріда та Лукаса Келло аналізуються питання порогу збройного нападу, атрибуції та відповідальності у кіберпросторі. Проте зазначені підходи здебільшого зосереджені на міжнародно-правових аспектах кібероперацій і лише частково інтегрують морально-філософські критерії теорії справедливої війни, що обмежує їхній пояснювальний потенціал у контексті комплексної цифрової війни.

Значна кількість сучасних досліджень присвячена автономним системам озброєння та використанню штучного інтелекту у воєнній сфері. У працях Пітера Асаро, Роберта Спарроу, Ноеля Шаркі, Марка Куммера та Андерсона і Вакса розглядаються проблеми моральної агентності машин, відповідальності за рішення автономних систем і дотримання принципів розрізнення та пропорційності. Особливе місце посідає концепція

«meaningful human control», яка активно обговорюється в межах ООН та академічного середовища як потенційний нормативний стандарт. Водночас ці дослідження часто ізольовано аналізують або етичні, або правові аспекти, не завжди інтегруючи їх у цілісну рамку теорії справедливої війни.

У вітчизняній науці питання легітимності застосування сили, агресії та самооборони в контексті jus ad bellum і Статуту ООН ґрунтовно розробляються у працях О. Задорожнього, В. Мицика та М. Хаустової. Проблеми дотримання норм міжнародного гуманітарного права та кваліфікації воєнних злочинів у межах jus in bello висвітлюються в дослідженнях М. Гнатовського. Питання гібридної війни, інформаційного протиборства та кіберзагроз аналізуються в роботах Г. Перепелиці, Є. Магди, В. Горбуліна та В. Ліпкана. Окремі аспекти правового регулювання безпілотних систем і новітніх воєнних технологій порушуються у публікаціях С. Головатого, Ю. Шемшученка, однак без системного залучення теорії справедливої війни. Загалом вітчизняні дослідження демонструють значний правовий і безпековий доробок, водночас залишаючи недостатньо розробленим комплексний аналіз впливу штучного інтелекту та кібервійни на еволюцію jus ad bellum і jus in bello.

Мета статті полягає у дослідження впливу кібервійни та технологій штучного інтелекту на трансформацію двох ключових складових концепції справедливої війни — *jus ad bellum* (право на застосування сили) та *jus in bello* (право ведення війни).

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія справедливої війни має глибоке коріння в християнській традиції. Августин Блаженний (354–430) у праці «Про град Божий» сформулював основні умови правомірності війни: легітимна влада, справедлива причина та правильний намір [1]. Фома Аквінський у «Сумі теології» додав критерії необхідності та пропорційності, а також принцип подвійного ефекту [2].

У XVII столітті Гуго Гроцій у трактаті «Про право війни і миру» секуляризував концепцію, спираючись на природне право [3]. Емер де Ваттель у XVIII ст. підкреслив обов'язок мінімізувати страждання цивільного населення [4]. У XX столітті Майкл Вальцер у книзі «Just and Unjust Wars» (1977) адаптував теорію до сучасних реалій, акцентуючи моральну відповідальність комбатантів та принцип розрізнення між військовими та цивільними цілями [5].

На початку 2020-х років відбулося швидке впровадження систем, що використовують ШІ: автономні бойові дрони, системи рою дронів (drone swarms), алгоритми для аналізу розвідданих та кіберзброя. Прикладами є використання Туреччиною дронів Bayraktar TB2 у Нагірному Карабаху (2020), а також масове застосування ШІ-підтриманих БПЛА в російсько-українській війні з 2022 року [6].

Кібероперації, такі як атаки на енергетичну інфраструктуру (наприклад, Україна 2015–2016 рр., Іран 2010 р. — Stuxnet), також ставлять питання про те, чи можна їх вважати актами війни в класичному сенсі.

Традиційно jus ad bellum охоплює такі критерії, як наявність справедливої причини, легітимної влади, застосування сили як останнього засобу, дотримання принципу пропорційності та обґрунтована ймовірність успіху. Водночас розвиток кібервійни та технологій штучного інтелекту породжує низку принципово нових проблем для реалізації цих критеріїв [12].

По-перше, актуалізується проблема автономної ескалації. Системи раннього попередження, кіберзахисту або автоматизованого реагування здатні самостійно відповідати на виявлені загрози, що фактично означає делегування рішення про початок бойових дій машинним алгоритмам. Така практика суперечить принципу легітимної влади, який передбачає виключно людський характер ухвалення рішень про застосування сили [7].

По-друге, застосування алгоритмічних систем у сфері безпеки ускладнює розмежування між допустимою самообороною та превентивною (упереджувальною) дією. Алгоритми можуть інтерпретувати певні дії противника — зокрема переміщення військ або підвищену кіберактивність — як підготовку до нападу та рекомендувати завдання превентивного удару. Подібний підхід виходить за межі класичного розуміння «неминучої загрози» (imminent threat), закріпленого у міжнародному праві [8].

По-третє, у науковій доктрині формується концепція jus ante bellum, яка передбачає морально-правову оцінку ще на етапі розроблення, тестування та розгортання озброєнь із використанням штучного інтелекту. Деякі дослідники обґрунтовують доцільність запровадження механізмів етичної сертифікації систем ШІ як складової права до війни, що покликане запобігти потенційно неконтрольованій ескалації збройних конфліктів [9].

Jus in bello грунтується на базових принципах розрізнення, пропорційності, військової необхідності та гуманного поводження. Водночас використання технологій штучного інтелекту й кібератак істотно ускладнює їх практичну реалізацію та доктринальне тлумачення.

Передусім проблемним залишається принцип розрізнення. Сучасні системи штучного інтелекту все ще мають істотні обмеження у здатності точно ідентифікувати цивільні об’єкти та осіб у складних умовах ведення бойових дій, зокрема в щільно забудованих міських середовищах або за наявності змішаних цивільно-військових об’єктів. Алгоритмічні помилки у таких ситуаціях можуть призводити до непропорційної шкоди цивільному населенню та об’єктам цивільної інфраструктури [10].

Не менш дискусійними є питання пропорційності та військової необхідності. Алгоритмічні системи, як правило, оптимізують рішення відповідно до заданих технічних параметрів (наприклад, максимізації ефективності ураження або мінімізації власних втрат), однак вони не здатні

здійснювати моральне оцінювання конкретної ситуації. У результаті можуть формуватися рішення, які є «статистично обґрунтованими», але водночас викликають серйозні етичні сумніви з погляду міжнародного гуманітарного права [12].

Окрему складність становить проблема юридичної відповідальності. Класична модель jus in bello покладає відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права на командира та безпосереднього виконавця. У разі застосування автономних систем озброєння виникає так званий responsibility gap — невизначеність щодо того, хто саме має нести відповідальність за заподіяну шкоду: розробник алгоритму, програміст, командир підрозділу чи виробник відповідної системи [17, 21].

У цьому контексті також звертає на себе увагу явище морального дескілінгу, на яке вказує Роберт Сперроу. На його думку, дистанційне управління бойовими системами та зростаюча довіра до алгоритмічних рішень знижують рівень моральної чутливості операторів і послаблюють особисте відчуття відповідальності за наслідки застосування сили [13].

Нарешті, окремого аналізу потребує кібервійна як новий вимір jus in bello. Дотепер залишається відкритим питання, чи поширюється принцип розрізнення на кібератаки, спрямовані проти цивільної інфраструктури, а також чи може, наприклад, відключення електропостачання у великому місті вважатися пропорційною відповіддю на кібератаку. Відсутність усталеної міжнародної практики у цій сфері свідчить про необхідність подальшого нормативного та доктринального осмислення зазначених проблем [14].

Російсько-українська війна з 2022 року стала першим масштабним конфліктом, де системи з елементами штучного інтелекту (ШІ) та напівавтономні дрони застосовуються щодня та в промислових масштабах. За оцінками, дрони вже спричиняють близько 70 % втрат російських сил з початку повномасштабного вторгнення.

У 2025 році відбулося якісне зростання: українські сили перейшли від суто ручного керування FPV-дронами до систем з AI-підтримкою для автономного проходження маршруту, розпізнавання цілей у термінальній фазі та «lock-on-target» з подальшим переслідуванням без постійного втручання оператора [13]. Приклади включають дрони з машинним зором (наприклад, Saker Scout, здатний виявляти до 64 цілей автономно) та масове впровадження AI-модулів, які підвищують імовірність ураження з 10–20 % до 70–80 %.

У грудні 2025 – січні 2026 рр. з'явилися повідомлення про дрони, які після фіксації цілі повністю автономно переслідують і вражають її без подальшого людського контролю. Водночас Україна активно розвиває системи протидії — AI-перехоплювачі та Dataroom (спільно з Palantir), що аналізує мільйони даних для прогнозування атак та автоматичного наведення [18].

Сучасні умови збройного конфлікту в Україні породжують низку серйозних викликів для реалізації принципів jus in bello. Насамперед складним залишається дотримання принципів розрізнення та пропорційності у режимі реального часу: в щільно населених районах алгоритмічні системи нерідко помиляються у класифікації комбатантів і цивільних осіб, особливо за умов руйнувань та обмеженої видимості, що підтверджується дослідженнями 2025 року.

Водночас проблемним є забезпечення значущого людського контролю. Хоча на етапі вибору цілі рішення ухвалюються за участю людини, у фінальній фазі застосування зброї контроль часто зменшується, утворюючи правову невизначеність між напівавтономними та автономними системами озброєння. Це безпосередньо пов'язано з проблемою відповідальності та підзвітності, оскільки у випадку помилок AI-систем складно встановити

чіткий ланцюг відповідальних осіб — від розробника до військового командира [12, 19].

Додаткові ризики створює масштабування використання дронів із функціями штучного інтелекту, що підвищує ймовірність непередбачуваних наслідків для цивільного населення. У відповідь на ці виклики Україна активно порушує відповідні питання на міжнародних майданчиках ООН і CCW, наголошуючи на необхідності збереження людського контролю та оновлення норм міжнародного гуманітарного права [22]. Практика війни свідчить, що чинні положення Женевських конвенцій та Додаткового протоколу I потребують подальшої адаптації до сучасних технологічних реалій [16, 20].

Міжнародна спільнота демонструє значні розбіжності щодо регулювання летальних автономних систем озброєння (LAWS). Група урядових експертів ООН (GGE LAWS) продовжує обговорення, проте досягти консенсусу щодо повної заборони не вдалося. У цьому контексті Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) наголошує на необхідності збереження *meaningful human control* при застосуванні сили, підкреслюючи відповідальність людини на всіх етапах прийняття рішень [23].

Водночас позиції окремих держав істотно відрізняються. США та росія виступають проти жорстких заборон на застосування автономних систем, мотивуючи це збереженням технологічної переваги та забезпеченням національної безпеки [15]. На противагу цьому, Україна активно піднімає питання використання ШІ-зброї у контексті російської агресії, закликаючи до міжнародного регулювання та формування чітких стандартів відповідальності [11].

Таким чином, сучасна міжнародна дискусія демонструє потребу у балансуванні між інноваційними технологіями, безпековими пріоритетами

держав та принципами міжнародного гуманітарного права, особливо в умовах реального застосування автономних систем у збройних конфліктах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Класична теорія справедливої війни зберігає свою актуальність, проте потребує адаптації до сучасних умов, зокрема впровадження технологій штучного інтелекту та кібероперацій. Основні виклики полягають у делегуванні моральних рішень алгоритмам, проблемі визначення юридичної та моральної відповідальності, а також у розмитті меж між війною та мирним часом у кіберпросторі.

Перспективи розвитку концепції включають:

- запровадження міжнародних стандартів *meaningful human control* для автономних систем озброєння;
- розробку концепції *jus ante bellum* для етичної оцінки застосування ШІ-зброї;
- розширення принципів пропорційності та розрізнення з урахуванням кібероперацій.

Без таких оновлень теорія справедливої війни ризикує втратити свою регулятивну функцію та ефективність у контексті автономної та кібернетичної війни.

Список використаних джерел

1. Августин Блаженний. *Про град Божий*: Penguin Classics, 2003. 426 с.

2. Фома Аквінський. *Сума теології.* London: Blackfriars, Т. 1, 1964. 1273 с.

3. Гроцій Г. *Про право війни і миру*. Oxford: Clarendon Press, 1925. 678 с.

4. Ваттель Е. *Дипломатія та закони війни*. 1758. 412 с.

5. Walzer, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations.* New York: Basic Books, 1977. 456 p.

6. Ганенко І. С., Корнієнко О. О., Шут В. О. Правове регулювання застосування новітніх військових технологій (ШІ, автономні системи) у контексті міжнародного гуманітарного права // *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3, № 6. https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347388 (дата звернення 01.02.2026)

7. Кутовий О. В., Бурма С. К. Автономні системи озброєнь і ШІ як виклик міжнародному гуманітарному праву // *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2025. № 90. https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/340848 (дата звернення 08.01.2026)

8. Деркач О. О., Забара І. М. Технології військового ШІ: сучасні міжнародно-правові напрямки наукових досліджень // *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2024. № 86. https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/321386 (дата звернення 08.01.2026)

9. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [О.О. Войтенко, М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145с. https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/WEB_01-2.pdf

10. Хаустова М. Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Вип. 69. 2022. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.55 (дата звернення 07.02.2026)

11. Українці ведуть справедливу війну https://md-eksperiment.org/post/20220329-ukrayinci-vedut-spravedlivu-vijnu (дата звернення 15.01.2026)

12. Бланшар А., Таддео М. Автономні системи озброєння та *jus ad bellum*. *AI ma Soc* 39, 2024. 705–711. https://doi.org/10.1007/s00146-022-01425-y (дата звернення 05.02.2026)

13. Regan M, Davidovic J. Just preparation for war and AI-enabled weapons. Front Big Data. 2023 May 12. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37252130/ (дата звернення 05.02.2026)

14. Требін М. Концепція справедливої війни. *Філософія в сучасному світі : матеріали V Міжн. наук.-практ. конференції*, 22–24 листопада 2024 р. Харків, 2024. С. 181-185.

15. Перепелиця Г. Вплив російсько-української війни на майбутнє регіональної безпеки в Центрально-Східній Європі. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. Вип. 15. С. 11-41. https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.11-41 (дата звернення 05.01.2026)

16. Євген Магда. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. https://krytyka.com/ua/reviews/hibrydna-ahresiya-rosiyi-uroky-dlya-ievropy (дата звернення 15.01.2026)

17. Кравчук С. Вплив штучного інтелекту на права людини та загальні рекомендації для сталого втілення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: "Юридичні науки"*. Т. 11, № 3 (43). 2024. С. 101-110. https://doi.org/10.23939/law2024.43.101 (дата звернення 25.01.2026)

18. Авдєєва Г. К. Системи штучного інтелекту як засоби протидії інформаційній війні в Україні. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук

України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків, 2023. С. 281–287.

19. М. С. Гнідовський, М. А. Сергієнко, Б. Є. Лук'янчиков. Правова відповідальність за дії штучного інтелекту: виклики та перспективи регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Т. 3 № 92. 2025. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.10 (дата звернення 05.02.2026)

20. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради про штучний інтелект (Закон про ШІ). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/LSU/?uri=oj%3AL_202401689&utm_source (дата звернення 05.02.2026)

21. Невара Л. Міжнародно-правова відповідальність за кібератаки під час збройного конфлікту крізь призму міжнародного гуманітарного права. *Право України*. № 3. 2024. С. 34-44. https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2024-3-pravo_2024_3.pdf

22. Рамкова конвенція про штучний інтелект та права людини. URL: https://rm.coe.int/1680afae3c (дата звернення 05.01.2026)

23. Трегубенко С. В. Роль Міжнародного комітету Червоного Хреста як нейтрального посередника у збройних конфліктах та захисті прав військовополонених. *Вісник кримінального судочинства*, №1-2. 2025. С. 281-291. https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/281-291 (дата звернення 05.02.2026)

References

1. Avhustyn Blazhennyi. *Pro Hrad Bozhyi*. London: Penguin Classics, 2003.
2. Foma Akvinskyi. *Suma teolohii*. Vol. 1. London: Blackfriars, 1964.
3. Grotius H. *De Jure Belli ac Pacis*. Oxford: Clarendon Press, 1925.

4. Vattel E. *Le Droit des gens, ou Principes de la loi naturelle*. 1758.

5. Walzer M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 1977.

6. Hanenko I.S., Korniienko O.O., Shut V.O. Pravove rehuliuvannia zastosuvannia novitnikh viiskovykh tekhnolohii (ShI, avtonomni systemy) u konteksti mizhnarodnoho humanitarnoho prava. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2025. Vol. 3, No. 6. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347388 (accessed 01.02.2026).

7. Kutovyi O.V., Burma S.K. Avtonomni systemy ozbroien i ShI yak vyklyk mizhnarodnomu humanitarnomu pravu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. 2025. No. 90. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/340848 (accessed 08.01.2026).

8. Derkach O.O., Zabara I.M. Tekhnolohii viiskovoho ShI: suchasni mizhnarodno-pravovi napriamky naukovykh doslidzhen. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. 2024. No. 86. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/321386 (accessed 08.01.2026).

9. Voitenko O.O. et al. *Mizhnarodne humanitarne pravo. Posibnyk dlia yurysta*. Ed. T.R. Korotkyi. Kyiv–Odesa: Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny; Feniks, 2017. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/WEB_01-2.pdf (accessed 05.01.2026).

10. Khaustova M.H. Derzhavna polityka v sferi prav liudyny v epokhu tsyfrovykh transformatsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. 2022. Issue 69. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.55 (accessed 07.02.2026).

11. Ukraintsi vedut spravedlyvu viinu. URL: https://md-eksperiment.org/post/20220329-ukrayinci-vedut-spravedlivu-vijnu (accessed 15.01.2026).

12. Blanchard A., Taddeo M. Autonomous weapon systems and jus ad bellum. *AI & Society*. 2024. Vol. 39. P. 705–711. DOI: https://doi.org/10.1007/s00146-022-01425-y (accessed 05.02.2026).

13. Regan M., Davidovic J. Just preparation for war and AI-enabled weapons. *Frontiers in Big Data*. 2023. May 12. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37252130/ (accessed 05.02.2026).

14. Trebin M. Kontseptsiia spravedlyvoi viiny. *Filosofiia v suchasnomu sviti: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kharkiv, 22–24 November 2024). Kharkiv, 2024. P. 181–185.

15. Perepelytsia H. Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na maibutnie rehionalnoi bezpeky v Tsentralno-Skhidnii Yevropi. *Mediaforum*. 2024. Issue 15. P. 11–41. DOI: https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.11-41 (accessed 05.01.2026).

16. Mahda Ye. Hibrydna ahresiia Rosii: uroky dlia Yevropy. URL: https://krytyka.com/ua/reviews/hibrydna-ahresiya-rosiyi-uroky-dlya-ievropy (accessed 15.01.2026).

17. Kravchuk S. Vplyv shtuchnoho intelektu na prava liudyny ta zahalni rekomendatsii dlia staloho vtilennia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia: Yurydychni nauky*. 2024. Vol. 11, No. 3 (43). P. 101–110. DOI: https://doi.org/10.23939/law2024.43.101 (accessed 25.01.2026).

18. Avdieieva H.K. Systemy shtuchnoho intelektu yak zasoby protydii informatsiinii viini v Ukraini. *Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh informatyzatsii ta hlobalizatsii suspilnykh protsesiv: suchasni zahrozy ta kryminalno-pravove rehuliuvannia*: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 11 May 2023). Kharkiv, 2023. P. 281–287.

19. Hnidovskyi M.S., Serhiienko M.A., Lukianchykov B.Ye. Pravova vidpovidalnist za dii shtuchnoho intelektu: vyklyky ta perspektyvy rehuliuvannia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. 2025.

Vol. 3, No. 92. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.10 (accessed 05.02.2026).

20. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/LSU/?uri=oj%3AL_202401689 (accessed 05.02.2026).

21. Nevara L. Mizhnarodno-pravova vidpovidalnist za kiberataky pid chas zbroinoho konfliktu kriz pryzmu mizhnarodnoho humanitarnoho prava. *Pravo Ukrainy*. 2024. No. 3. P. 34–44. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2024-3-pravo_2024_3.pdf (accessed 05.02.2026).

22. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights. Council of Europe. URL: https://rm.coe.int/1680afae3c (accessed 05.01.2026).

23. Trehubenko S.V. Rol Mizhnarodnoho komitetu Chervonoho Khresta yak neitralnoho poserednyka u zbroinykh konfliktakh ta zakhysti prav viis-kovopolonenykh. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. 2025. No. 1–2. P. 281–291. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/281-291 (accessed 05.02.2026).